

Demeter Zsuzsa

Szandra May a hóhullásban. Kinde Annamária költészete

Neve is van: Nagyvárad – bevezető helyett

Miközben újra és újra átolvasom, lapozgatom Kinde Annamária versesköteteit, nem tudok szabadulni attól a félelmetől, hogy Kinde verseiről, költészetének egészéről csak és kizárólag olyasvalaki írhat érdemben, aki maga is nagyváradi. Olyasvalaki, aki tisztában van azzal, mit is jelentett és jelent ma, a kulturálisan többpólusú Erdélyben Nagyvárad szellemisége, kulturális miliője, azaz aki nemcsak fogalmi szinten tudja leírni, mi is az a váradiság, hanem ez a fajta – jobb híján nevezük így – öntudat hozzátartozik egész lényéhez, érzi és érti ennek a szellemiségnek minden apró részletét. Ha ugyanis szeretnénk bejárni azokat a képzeletbeli tereket/helyeket/kerteket/tengereket (és a sort még folytathatnánk), amelyeket Kinde Annamária a versei által megteremtett, s ahol hősei bolyongnak, keresnek, szeretnek és szenvednek, óhatatlanul elébünk bukkan egy város, ami nem cserélhető fel semmi mással, amely minden fikció ellenére referenciálisan jól lokalizálható. Várad ugyanis az a hely Kinde Annamária mint költő, mint publicista, mint ember számára, amely mindig visszafogadta, amelytől nem lehetett sokáig távol lenni, s amelyről utolsó versei egyikében is megemlékezik; azzal definiálja magát, még akkor is, ha ez a város néha hálátlan is volt vele szemben: „Nem tudom, hogy én mit láthatok / Váradon melynek leánya vagyok. / Még nem tudom, onnan hova megyek. / Kérem, az istenek segítsenek” – olvassuk a Másik K versei utolsóelőtti versében. Várad, amely, minden vélt és valós provincializmusa ellenére szellemi otthon, biztos hátteret jelentett, s amelynek kulturális életében tevékenyen részt vett maga a szerző is.

Mit tudhatok tehát én, székelyföldiként, a Kinde által vagy Kindét megtagadó város, Kolozsvár lakójaként,¹ én, aki soha nem éltem ott, aki nem érti és nem érzi a váradiság lényegét, erről a városról, mennyire tudok erről a költészetéről, amelynek lételeme ez a város, érdemben írni? Avagy másként fogalmazva meg a kérdést – lehet-e Kinde költészetéről úgy írni, hogy az egyik legfontosabb elemét csak érteni véljük, de megismerni igazán soha?

Fogadtassék hát el tőlem: az értelmezésnek, jelen esetben a Kinde Annamária költészetéről kialakult benyomásaimnak, észrevételeimnek csak annyiban sikerült ezt a váradiságot megragadnia, amennyiben ez a kilenckötetnyi vers egy ismeretlen, idegen átutazót eligazít a városban.

Demeter Zsuzsa (1977) – irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, PhD, Helikon, Kolozsvár, aszusz@yahoo.com

Részlet egy készülő Kinde-monográfiából. A tanulmány az NKA Szépirodalom és Ismeretterjesztő Kollégiuma Schöpflin Aladár kritikai ösztöndíjának támogatásával készült (NKA 2007/N7220)

¹ Kinde ezt az élményét meg is verseli *Kolozsvár nem szeret, vagy ki tudja* című művében: „Hogy mért nem szerethet Kolozsvár, / nem tudja azt, csak Orbán János / Dénes, meg a többi titánok: / zsoltok, endrék, atilák, lászlók / zoltánok, ferencek, egyéb fejedelmek, / lajosok, imrék, gézák, más királyok”.

Az utcák-terek neveit ismerem ugyan, vacsoráztam Szandra Mayjel és Tom Vanguard-ral, a májusi havazást azonban csak történeteikből ismerem.

Az alábbiakban tehát ennek a lírai történetlőbe font költészetnek egyfajta külső, ámde mégis velejéig szubjektív olvasatát kínálok – Kinde verseit olvasva mindig egy picit peremterületen járunk, az idő és a tér határán, ahol nincsenek világos kontúrokkal elkülöníthető idősíkok, a tér is kozmikusná növekszik, másképp nem fér el benne az az így is túlcorduló magány, amely ennek a költészetnek talán a legfontosabb ismertetőjegye. De ahhoz, hogy – még ha a pályaszélről is – követni tudjam ennek a költészetnek a sodrását, lépésről lépésre, kötetről kötetre kellett haladnom. Másként eltévedtem volna az elágazó ösvények kertjében, s nem lett volna, Kindével szólva, „megélhető a fontos üzenet.”

„Vajon megérik-e a versek, ha meghal egy költő?”

A Kinde-versek értelmezésének másik sarokköve az immár lezárt életműként való olvasás mikéntje – minden tragikumával együtt. Hiszen másként olvastuk Kinde verseit megjelenésükkor, még a költő életében, s más hangsúlyt kaptak a szavak, más értelmet nyertek a mondatok Kinde halála után. De azt hiszem, nem tudok egyetérteni Papp Sándor Zsigmonddal, amikor Kinde-nekrológiában azt állította, a gyász zörejeinek múltával saját súlyával és nyomatékával fog hatni a kindei vers.²

Mert, számomra legalábbis, épp a halál ténye nyomatékosítja és írja át a versek olvasatát, s az egy-másfél éves távlat nem elég hosszú idő ahhoz, hogy szabadulni tudjak ettől a tragikumtól, vagy ahogy Papp Sándor Zsigmond fogalmaz, a gyász zörejétől. Főként azért nem, mert maguk a Kinde-versek sem engednek szabadulni, folyamatosan ott lebeg a versek fölött a lét elviselhetetlen tragikuma. A halál árnyékának nézőpontja nemcsak az utolsó kötet verseiben érvényesül, markánsan jelen van már Kinde induló kötetében is (*A hiúzok természetéről*, 1997). Ugyanakkor épp a tragikus lezárság ténye lesz az, ami arra kényszerít: az életművet egyben lássam, egy konstrukcióként olvassam, s megpróbáljak felfedni valamiféle lírai narrációt, amelyre ezek a kötetek, versek felfűzhetők: kapcsolatot keressek motívumok, műfajok, versformák mentén, párbeszédbe elegyítsem a más-más kötetekbe zárt verseket egymással, hogy valahogy egybe tudjam fogni ezt a költészetet. S valljuk be, lírai narrációt találni nem olyan nehéz ezekben a kötetekben, a két, kötetről kötetre egyre világosabb kontúrokat elnyerő altergő, Szandra May és Tom Vanguard sorsa, vágyai, életük kiolvashatók a szövegekből – csak ahhoz, hogy pontosabb képet is kapjunk kilétükről, végig kell olvasni Kinde egész költészetét. Ugyanez érvényes Kinde motívumaira, kép- és formavilágára is. Mert mint ahogy az egyes kötetek kapcsán, úgy a teljes egészet nézve is kijelenthető: inkább részeit, darabjait látjuk ennek a költészetnek, mintsem a nagykompozíciót, inkább az elágazó ösvényeket, mint magát a keretet. Ezért van létjogosultsága ennek a tragikusan félbe maradt és lezárt életmű értékelésének, hiszen a kritika mindeddig csak részleteit látta ennek a munkásságnak, s azt sem értékelte úgy, ahogyan esetleg érdemes lett volna; ezért érthette Kinde egyik-másik verseskötetét az a vád,

² „De most, hogy lassan elfoglalják helyüket a szavak, hogy mozdíthatatlanul maradnak a papíron, mint akiket végképp cserbenhagytak, így most már magukért kell kiállniuk, most már egészen másként olvasható. A halál eleinte súlyt és nyomatékot ad minden utalásnak, jajszónak, mindent odaolvasunk, ami most még csak a gyász zörejei, de lassan majd ez is elszivárog, s akkor már tényleg csak a saját súlyuk és saját nyomatékuk marad.” Papp Sándor Zsigmond: *Veszteségeink*. www.maszol.ro 2014. január 7.

hogy sokélú, sokarcú, túlságosan heterogén ahhoz, hogy bármiféle egységes kép kikerekedjen belőle, hogy motívumrendszere túlságosan zárt ahhoz, hogy értelmezni lehessen. Ha viszont vesszük a fáradságot, s megpróbáljuk összerakni ezt a sokfelé ágazó, motívumokban tobzódó költszettel, akkor a végső, sok apró részletből összeálló kép semmi mással össze nem téveszthető költszettel tükröz, amelynek megvannak a maga belső törvényszerűségei, a teljes életművön végighúzó motívikája, láthatjuk a főszereplők sorsának alakulását, szabadságkeresésüknek eredményét – s ezt a végső képet a gyász zöreijének hangjai nem módosítják lényegesen, csupán csak hitelesítik. És ennél többet költő és versei, azt hiszem, nem is kívánhatnának.

Hétköznapi antológia – hétköznapi nemzedék

Ennek az egész életműre reflektáló – akár tragikusnak is mondható – perspektívának több pontját is kijelölhetjük. Beszélni kell mindenekelőtt Kinde Annamária helyéről a magyar irodalomban, a kritika ugyanis mindig csak az egyes kötetek értékelésére szorítkozott, és nem jelölte ki azokat a költészettörténeti, műfaji, motívikus hagyományokat, amelyek révén a Kinde-költszet megfogható, kapcsolható. A filozofikus, elégikus, néhol rezignált hangvétel, a versek motívumkészlete és tematikája, versformái e költszet lényegi vonásai egyértelműen jelzik azt a költészeti hagyományt, amelybe Kinde Annamária versei besorolhatók (Király László, Lászlóffy Aladár, Farkas Árpád, Ferenczes István költszetével rokonítható például a kindei költszet, az idézettek sorai fel-felbukkannak Kinde szövegeiben is).

E költszet töredezettséget már Kinde első kötetei kapcsán is megemlítette az igencsak szórványosan jelentkező kritika. Azt ugyanis nem lehet állítani, hogy az 1996-ban kötettel jelentkező szerzőt nagyon elkényeztették volna a kritikusok. Első kötetéről mindössze Balázs Imre József értekezik hosszabban³ – kérdés persze, mi az oka, hogy Kinde első kötete ennyire visszhang nélkül maradt. Okot számtalant találhatunk – a kilencvenes évek közepe az Orbán János Dénesékkal elinduló transzközép irodalomnak a terepe, a kolozsvári centrumú transzközép irodalomnak már akkor megvoltak a jól azonosítható figurái, arcélei, nem beszélve a célzottan másat, másként mondani akaró nyelvezetéről. Kinde első kötete ilyen értelemben rosszor jelenik meg, sem generációban, sem nyelvezetben nem tartozik ehhez a nemzedékhez. De mindez még nem ad magyarázatot arra, hogy további kötetei miért nem érdeklik a tágabb olvasóközönséget. A kötetenként egy-két kritikai reflexió, az utolsót leszámítva, talán hozzájárulhatott ahhoz is, miként látta Kinde az erdélyi és az összmagyar irodalmi prérít, miért hivatkozott mindig Kukorelly egyik előadására, amelyben azt boncolgatta, milyen kőkemény szabályok uralkodnak a kortárs magyar irodalom berkeiben. S talán ez is hozzájárulhatott ahhoz, Kinde miért nem lát 2013-ban, nem sokkal halála előtt „erdélyi íróársadalmat”. De tegyük hozzá rögvést – Kinde általában erdélyi irodalomról beszél, annak kereteiben képzelel el költői boldogulását, az erdélyi irodalom viszonyrendszere és működésképtelensége érdekli, bosszantja. Jelzésértékű lehet például az Erdélyi Magyar Írók Ligájába való belépése, az első pár, Zetelakán tartott táborban való aktív részvétele, majd kilépése az E-MÍL-ből, amely nem váltotta be az írószervezethez fűzött elképzeléseit.

A kortárs irodalomtörténet-írás nem csupán Kinde költszetét nem kísérte kellő figyelemmel, bizonytalanság mutatkozik Kinde helyének kijelölésében is. Elek Tibor egyik mérvadó, a

³ Balázs Imre József: *A hiúzok nem háziállatok. Kinde Annamária: A hiúzok természetéről című kötetéről*. Látó, 1997, április., VII. évf. 4. sz.

határon túli/erdélyi/összmagyar irodalom kérdéseit boncoló tanulmányában, amelyben egyébként az összmagyar irodalom megnevezés mellett teszi le a voksot, Kinde Annamária költészetét a harmadik Forrás-nemzedék köréhez sorolja, még akkor is, ha Kinde kötetei időben egybeesnek a transzközép irodalom elindulásával és kibontakozásával.⁴ Elek tanulmánya – azon túlmenően, hogy a '90 után Erdélyben elinduló irodalomról készít valamiféle, az összmagyar irodalomba ágyazott, annak keretei között értékelt látéletet – Kinde költészetét a Helyőrség-műhely mellett, azzal párhuzamosan kialakuló életutak közé sorolja, így kerül egymás mellé Jánk Károly, Demény Péter, Balázs Imre József, Nagyálmos Ildikó, Benő Attila vagy Kelemen Hunor debütálása, mint olyanoké, akik más-más műhelyekben, a hang- és kánonalakító transzközép melletti műhelyekből indultak, s így próbáltak egyéni értékeket teremtő fiatal lírikusi pályákat befutni.

Kérdés persze, mennyire helytálló Kinde Annamária költészetét a harmadik Forrás-nemzedék kötelékébe illeszteni, bár tény, hogy szerzőnk első kötetét a Mentor Kiadónak a Kritériontól átöröklött Forrás sorozat részeként publikálja, de ugyanebben a sorozatban jelenik meg például 1998-ban Balázs Imre József *Ismét másnap* című kötet is, mégsem soroljuk a szerzőt a harmadik Forrás-nemzedékhez.⁵ Amúgy Elek Tibor besorolására hivatkozik Balázs Imre József is, de már finomít álláspontján: Kinde költészetét a *Neoavantgárd, későmodern posztmodern beszédmódok a közép-nemzedék költészetében* alfejezetben tárgyalja, s a Gittai István szerkesztette *Váradynok* köré szerveződő csoportba helyezi el költészetét. Mint Balázs Imre József megjegyzi, Kinde „bár korosztályát tekintve szintén a »harmadik Forrás-nemzedék«-hez kötődhetne, csak későn, a kilencvenes évek második felében jelentkezett önálló kötettel. Verseit visszatérő képi motívumok vagy a fel-felbukkanó ironia szervezik összefüggő ciklusokká, harmadik köteté Szandra May-verseiben arra a dalszerű regiszterre bukkan rá, amelyben talán leginkább otthonosan mozognak szövegei.”⁶ Láthatjuk hát, Balázs Imre afféle köztes megoldást választ, átveszi Elek Tibortól a „harmadik Forrás-nemzedék” megjelölést, mert korosztály szempontjából valóban oda tartozna, s a közép-nemzedék beszédmódját véli felismerni Kinde költészetében, meghatározónak a

⁴ „[...] a kora szerint igazából a Forrás harmadik nemzedékéhez tartozó nagyváradi Kinde Annamária is saját, másokéval alig érintkező úton jár a szintén a kilencvenes évek második felétől sorjázó kötetekben (*A hiúzok természetéről*, 1996; *Egy másik arc*, 1999; *Szandra May kertje*, 2002; *Szandra May a sivatagban*, 2004; *Mondhatatlan*, 2006; *Rózsavér*, 2009), egyre szebb, pontosabb, de könyörtelenebb ítéleteket formázva a világról s a benne bukdácsoló emberről.” Elek Tibor: *Lírai kötelékben és magánutakon Erdélyben*. <http://www.barkaonline.hu/tarca/1384-elek-tibor-tanulmánya>

⁵ Tanulmányomban Kinde költészetéről mint az erdélyi irodalom egyik markáns hangjáról beszélek. S noha igazat adok Elek Tibornak, hogy a határon túli magyar irodalmat nem szabad elkülöníteni az összmagyar irodalomtól, de ha szükségesnek látjuk, egészítjük ki az Erdélyben születő, Erdélyben létező magyar irodalommal, erdélyi származású magyar alkotókkal – mégis úgy vélem, Kinde szellemi elődöket, mestereket, lírájának rokon hangjait s nem mellesleg mindennapi, a közéleti költészetének gócpontjait épp az erdélyiség, az Erdélyben szerveződő irodalmi, társadalmi, politikai holdudvar jelölje ki, s ezért indokolt az erélyi jelző, amikor a költészetéről beszélek. Nem beszélek arról, hogy költészete a magyarországi író-olvasó közönség számára jószerével ismeretlen maradt, alig találni magyarországi folyóiratban megjelent kritikát kötetéről. Neve, ha felbukkan, olyan alkotók tanulmányaiban bukkan fel, akik jól ismerik az erdélyi irodalmat. Ennek az erdélyi jelzőnek a használatát indokolja Balázs Imre József is, s szerinte „ez csupán egy plusz téma-lehetőséget jelent számára. Az erdélyi magyar költészet fogalma mára tehát egyszerű földrajzi behatárolást hordoz magában. Egy másik megközelítési lehetőség, amely az ezredfordulón is tarthatónak tűnik, befogadésméleti érvekre vezethető vissza: a magyar irodalom hagyományos szerkezete gyakran városokként vagy régióként is eltér. Hatástörténeti kutatások egyértelműen kimutatnák például, hogy jelenleg Tózsér Árpád felvidéki vagy Szilágyi Domokos erdélyi hatása sokkal erősebb egy-egy másodvonalbeli pesti költőnél, míg azok esetleg saját régiójukban sokkal ismertebbek. [...] lehetővé válik [ti. ezzel a behatárolással, D. Zs.], hogy az erdélyi költészet történetileg markánsan elkülönülő (transzszilvanista, avantgárd, neoklasszicista, neoavantgárd, posztmodern stb.) irányzatai révén íródjék le.” *Ezredfordulás körkép az erdélyi magyar költészetéről*. = *Mint egy úszó színház*. Pallas Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda 2005. 92–101; 92.

⁶ Balázs Imre József: *i. m.* 99.

regionális, Partiumhoz, Váradhoz kötődő entitását tartja, s így kerülnek egymás mellé, afféle regionális nemzedékként a 22 költőt felsorakoztató váradykonos szerzők.

Ha megnézzük az 1979-ben Ágoston Vilmos által szerkesztett, a harmadik Forrás-nemzedék tagjait közlő *Kimaradt szó* című antológia névsorát,⁷ el lehet töprengeni azon, mennyire tartozott Kinde ehhez a szerzői körhöz. Az antológiának, már megjelenése idején is azt róttá fel a kritika, hogy túlságosan egyhangú, illetve hogy szerzői jóval markánsabb közös jegyekkel rendelkeznek, mint a korábbi két nemzedéki antológia (a *Vitorla-ének* és a *Varázslataink*) szerzői.⁸ Ágoston jellemzése, mely szerint a kötetben az új költőnemzedék azon tagjai kaptak teret, akik „formabontással és képverssel, a valóság ironikus tagadásával, neoavantgardista módra szürrealis és abszurd-groteszk kísérletezésekkel” hívják fel magukra a figyelmet – ez a megközelítés akár már Kinde első kötetére is jellemző lehet, de mégis Kinde hangja, amennyiben bekerült volna ebbe a kötetbe, nem simult volna bele a kötet egészébe.

Ágoston az antológia bevezetőjében két terminus technicusszal, a pátozzsal és a paradoxonnal írja körül az antológia szerzőit, mint amelyekből a fiatal költészet nagyon sok lényeges vonása levezethető, s amelyekhez az antológia szerzői így vagy úgy, elutasítással, tagadással, iróniával és abszurdal, de valamiképp viszonyultak. Kérdés, hogy az említett fogalmak a mindenkori fiatal költészetre vagy csak az antológia szövegeire értendők, hiszen a pátozz és a paradoxon, az ezekhez való viszonyulás Kinde költészetének is sajátja.

De hogy Kinde miért nem tartozik mégsem ehhez az írói csoportosuláshoz, azt talán Markó Béla fogalmazta meg a legtalálóbban már említett tanulmányában: ami ezeket a fiatal szerzőket megkülönbözteti a korábbi szürrealizmus, expresszionizmus képviselőitől, vagy másképp, ami összekovácsolja, nemzedékké formálja őket, az szerinte abban a lényeges különbségben ragadható meg, amely nem szól másról, mint „olyan *egyedi* formák kereséséről, amelyek egyszerűségüknél fogva semmi másra nem használhatók, nem telíthetők más, ellentétes tartalmakkal, és így minden manipulatív szándék számára használhatatlanok. Nem véletlen, hogy az antológia költői a szertartások, a látszatok, a cirkusz, a szakrális magasztosult viszonyrendszerek lebontásával és széttroncsolásával próbálkoznak újból és újból, és ehhez természetesen nem a pátozzra (kutyaharapást szórével?), hanem az iróniára, a groteszkre támaszkodnak.”⁹ Kritikájában ugyan Markó épp a megtagadott pátozzt véli a kötet uralkodó jegyének, de ez lényegében nem változtat azon, hogy Kinde első kötetének formavilága, a világ és én közti viszonyrendszer, a költői világ elemei sokkal halkabb, ha úgy tetszik, konzervatívabb felütéssel bír.

S talán nem véletlen, hogy az Igaz Szóban debütáló, Székely Jánossal levelező Kinde végül az *Alapművelet*¹⁰ című, Markó Béla szerkesztette versgyűjteményben, majd a Mózes Attila által

⁷ Cselényi Béla, Bréda Ferenc, Balázs F. Attila, Bíró László Ferenc, Hunyadi Mátyás, Ferencz Imre, Visky András, Vass Levente, Mánya Zita, S. István János, Körössi P. József, Adonyi Nagy Mária, Gagy József, Veress Gerzson, Pethő László, Palotás Dezső, Sütő István, Zudor János, Beke Mihály András, Horváth Levente. Ágoston Vilmos: *Kimaradt szó. Fiatal költők antológiája*. Kriterion, Buk. 1979.

⁸ Markó Béla: „estéknél összegyűltünk” (*A Kimaradt Szó antológiáról*). = *Az erdélyi macska. Széplíratutírai utazások 1978–1994*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999 155–158; 156.

⁹ Markó: *i. m.* 156.

¹⁰ *Fiatal költők antológiája*, 1750 példányban jelent meg 1985-ben a Kriterionnál Bukarestben. Az alábbi szerzők kaptak helyet benne: Molnár Vilmos, Panek József, B. Kiss Botond, Jakabffy Tamás, Beke Sándor, Balogh P. Ferenc, Mészely József, Szabó Edit, Majla Sándor, Kinde Annamária, Vitus K. György, Molnár Ferenc Péter, Horváth Alpár, Medgyesi Emese, Sall László, Panek Sándor, Nagy Zoltán, Csizsár László, Balázs Tibor, Barabás Zoltán, Szűcs László, Dénes László, Egyed Emese, Farkas Antal, Tompa Gábor. Igen tanulságos harminc év távlatából megnézni, az irodalmi rostán ezen szerzők közül kik hullottak ki, kinek a nevét jegyzi ma az irodalomtörténet.

szerkesztett *Ajtók*¹¹ című válogatásban találja meg nemzedéktársait, ezt a megjelenést tekinthetjük az első kötet előszobájának, melyet 1988-ra állít össze. Ha megnézzük az *Alapművelet* szerzőit, több olyan névre is bukkanhatunk, amelyekkel Kinde már inkább közösséget tud vállalni, többen közülük a későbbi pályája során munka- és sorstársai is lesznek. Mint az antológia szerkesztője bevezetőjében elmondja, az *Alapművelet* szerzőit kizárólag csak úgy lehet egy nemzedéknek tekinteni, ha nem korosztályt értünk alatta, „hanem egyazon, persze évekig eltartó, irodalomtörténeti pillanatban jelentkezők seregét. A forgalmas útszakaszon tolongás, cammogás, rohanás, túlkölés, koccanás, szabálytalan előzés, rendőrsípok, piros lámpák, zöld hullám... És az együttzáguldás később már megismételhetetlen eufóriája. Ilyen irodalomtörténeti pillanatot élünk-e éppen, jelentkezett-e, elindult-e egy ilyen nemzedék, érezni-e most az együtt gondolkodás olyan ritka örömét? [...] Nos, hadd legyen az antológia-szerkesztő a szokásosnál szkeptikusabb: majdnem bizonyos, hogy az itt következő versekből nem teltt vásárnapi, csak hétköznapi antológiára. Olyanra, amilyent nem hét szűk esztendő múltával, vagy hét bő esztendőkre visszatekintve, hanem szinte minden évben ki lehetne és ki is kellene adni. A válogatás fiatal, vagy már nem is olyan fiatal szerzői sokfélék, sok verstípussal, sok versformával próbálkoznak, nem érződik szövegeiken az egyetlen, éppen aktuális esztétikai újdonság terrorja, s ez nem »jó«, nem »sikkes«, nem »fiatalos«, nem antológiaszerű [...] A nagy közös arc, a nagy közös póz, a nagy közös program nehezen körvonalazható ezekből a versekből, és lehet, hogy nem is létezik ilyesmi. Ha csak... Ha csak nem éppen az alternatív gondolkodás, a sokféle tapogatózó, tehát sokféle értéket elismerő tolerancia a legfőbb jellemzőjük.”¹²

Kinde négy versével szerepel az antológiában (*Fiók, Zászló, Földszint, B. társaság*), s mint Egyed Emese egy 2014-es Kinde-tanulmányában megjegyzi: „Az ideálokat félti, siratja, a megalkuvás árnyaival hadakozik; párbeszéd (kezdeményezése) valamennyi verse a hiányról, érvelőn, majd áradón, a létről elidegenedetten, a társadalomról szkeptikusan, cinikusan, a lelkiismeret dolgairól személyes kétségbeeséssel.”¹³ Ugyanerről a székepszisről beszél a kötet szerkesztője is bevezetőjében: „Kinde Annamária vagy Vitus K. György (s bár nem ennyire hangsúlyosan, Balogh P. Ferenc is) egy kisközösségi álomvilágra – s együttlétre – reflektál kesernyés iróniával és mégis érzelmesen.”¹⁴ S ezennel máris kijelöltük a kindei költészet első alapkövét, amelyre kilenc kötete során végig épít a szerző, székepszise mindvégig megmarad, iróniája kötetről kötetre fokozódik, a világ látásának és láttatásának egyik fő eszköze lesz.

Biztató nyitottság és sokarcúság, mi-tudat helyett én-tudat, a többes szám első személy helyett az egyes szám első személy dominanciája jellemzi a szerkesztő szerint ennek a hétköznapi nevezett nemzedéknek a verseit, ebben ragadható meg közös jellegük. S ha végignézzük Kinde pályáját, azt látjuk, hogy ez a nemzedéki szerteágazás, heterogenitás, az erdélyi és tágabban az ősszmagyar költészetben elfoglalt helye lényegében nem változik a későbbi évek során sem. Pályája, alkotói, újságírói munkássága Váradhoz kötik, s ebből a nemzedékből

¹¹ *Ajtók. Fiatal prózairók antológiája*. Válogatta, szerkesztette és az előszót írta Mózes Attila. Kriterion, Buk. 1986.

¹² Markó Béla: *Előszó, avagy a boldog postaláda*. = *Alapművelet. Fiatal költők antológiája*. Válogatta, az előszót írta, az életrajzi jegyzeteket összeállította Markó Béla. Kriterion, Buk. 1985. 5–9. Idézve innen: Markó Béla: *A boldog postaláda. Előszó a fiatal költők Alapművelet című antológiájához*. = *Az erdélyi macska. Szépliteratúrai utazások 1978–1994*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda 1999. 187–191; 187, 189.

¹³ Egyed Emese: „Arcát a lélek felkutatja” – Kinde Annamária verseibe költözött. Helikon, XXV. évf. 2014/3. sz., február 10.

¹⁴ Markó: *i. m.* 189.

értelemszerűen is azokkal ápol szorosabb, úgymond nemzedékibb viszonyt, akik maguk is Váradon élnek, akikkel közösen alakítják a váradi kulturális életet. Amikor a bevezetőben azt írtam, hogy a váradiság mint fogalom, mint élet- és költészetalakító tényező, akkor ebben talán az is benne rejlik, hogy a váradiság nemzedékiséget is jelöl, amelyhez azok az alkotók tartoznak, akik részesei ennek a szellemiségnek, akik a nyelv által próbálják megragadni ennek a váradiságnak a lényegét. Azt tehát leszögezhetjük, hogy Kinde helyét nem a harmadik Forrás-nemzedék tájékán, sokkal inkább a Markó szerkesztette antológiászerzők társaságában kell kijelölnünk, amelyhez még hozzájárulnak Várad kulturális vonzáskörébe szerveződő írói generációk is – s valahol ennek a kettőnek a keresztszertében kell Kinde költészetének helyét kijelölnünk. Maga Kinde is nem egy interjúban kiemeli az *Alapművelet* című antológiát – ha a nemzedéki szerepét nem is hangsúlyozza, de a költői indulás, az első kötet szempontjából mindenképp lényegesnek tartja. S ezzel, azt hiszem, az antológia be is töltötte a neki szánt szerepet.

Váradon – A fel nem adható város

Nem véletlen, hogy ha a fentebbi Markó szerkesztette antológia határozatlan kontúrját meg szeretnénk erősíteni, akkor Várad környékén kell keresgelnünk, amely, Ady 1910-es, a Nyugatban közölt szavaival élve – s szimbólumában oly közel Kindéhez – ekként is leírható: „Egy kis Amerika Szmirna tájékára elgondolva: körülbelül ez a város. Levegője vérszagú, mert ez a Vér városa, s olyan volt mindóta.” S ha már Várad és az antológiái városa, akkor feltétlenül meg kell említeni a 2000-ben Nagyváradon, Gittai István szerkesztésében megjelenő *Váradon*, amely 22 Nagyváradhoz kötődő lírikus verseit tartalmazza. Az irodalomtörténeti teher egyébként igencsak nyomasztó lehetett a szerkesztő számára. Mint ahogy Szokolczay Lajos is megemlíti, a „váradiságot” esztétikai élményként közvetítő követelménynek megfelelni ugyanis nem mindennapi feladat: „Hiszen az ott (a városban) lakozás, az oda való visszatérés, akár csak művekkel is, nem (vagy nem mindig) kritériuma – bár segíthetnek a szerencsés véletlenek – a megszólalás milyenségének. Ady, az utolsó magyar pörög szava és Emőd Tamás irodalmi kabaréjának kuplé-mosolyintása – az írók később Budapestre költöztek – volt a két végpont. S ez is mutatja, hogy milyen széles skálán mozgott a »váradiság« (a vélt vagy valódi »váradiság«) mint lírahang, mint a modern magyar irodalom megeremtését szolgáló eszmény.”¹⁵

Minket azonban jelenleg nem az antológia irodalomtörténeti terhe, színvonala, hanem összetétele, egyáltalán eszmeisége/szellemsége érdekel.¹⁶ Ilyen értelemben a *Váradon* egy jellegzetes, semmi mással fel nem cserélhető város irodalmi lenyomata, amelyben különböző korú, más-más nemzedékekhez, más-más stílusirányzathoz tartozó költők seregszemléje, egy újabb nemzedék Várad-képe. S a váradiság mint olyan ebben az esetben irodalmi, kulturális gyűjtőfogalmat jelöl, s ebbe a kulturális miliőben talál otthonra, váradikonos nemzedék-társakra Kinde Annamária. S ebben a körben jól elfér egymás mellett a rövid ideig Váradon

¹⁵ Szokolczay Lajos: *Váradon. Huszonkét költő antológiája*. Kortárs, 2002. augusztus, <http://www.kortaronline.hu/2002/08/varadykon/9957>

¹⁶ A kötet színvonaláról egyébként Balázs Imre József nincs túl jó véleményel: „összességében inkább hangulatlira benyomását keltik a beválogatott versek – ezen belül természetesen olvashatunk egészen sikerült darabokat, de a közlési színhez inkább alulról közelítő munkákat is.” *A város vére.* = *Uő: Mint egy úszó színház*. Pallas Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda 2005. 137–139; 138.

lakó Szálínger Balázs, az itt költővé váló, majd csak vissza-visszatérő Kőrössy P. József. Vagy Várad iránti rajongását nem titkoló művész-poéta, Morvay László vagy a Kindével szoros barátságot fenntartó Szücs László és Szőke Mária. A kötetet lapozgatva, olvasgatva érezhetünk rá talán a legjobban arra, melyek is lehetnek ennek a kulturális miliónek, ennek a váradiságnak az ismérvei, még akkor is, ha a különböző nemzedékekhez tartozó költők között a legerősebb ösztartó szál mégiscsak a vers. Az imént idézett Balázs Imre József-kritika Kindére vonatkozó sorait ugyanakkor érdemes idézni: nemcsak azért, mert Szálínger Balázs mellett Kinde versei képezik azt a bizonyos üde színfoltot – de főként azért is, mert jól jelzik, ha a Kinde-verseket kiragadjuk a kötetek kontextusából, problematikussá válik értelmezhetőségük is. Balázs Imre sorai ugyanakkor jól jelzik Kinde költészetének újabb főbb csapásait, lírai narrációjának átlomlásait is: „Kinde Annamária például azon kevés szerzők egyike a kötetben, aki feszebb, pontosabb dallamot épít ki Szandra May-verseiben. A hangulatlíra itt egyfajta dalköltészetté válik, amely hol monológyszerűen, hol beat-dalszerűen nyilatkozik meg. Laza utalásrendszerben egy történet is kialakul a versekből, legalább két szereplővel: Szandra Mayjel és Tom Vanguard-ral. Nem annyira felépített alteregók ezek, mint Kovács András Ferenc vagy Weöres Sándor életrajzaikkal együtt kigondolt »teremtényei«, de nincs is szükség erre: maguk az angolszász hangzású nevek is beindítják azt az utalásrendszert, amelyen belül olvashatók ezek a versek. Ezekhez képest az olyan poénra kihegyezett versek (amelyenekből már Kinde első két kötetében is található volt néhány), mint a *Magyarítás*, a *Nekünk magyar Karácsony* vagy a *Garzonett* sokkal kevésbé működőképeseek.”¹⁷ Hogy mennyire helytálló Balázs Imre József véleménye, az, remélem, a továbbiakban kiderül, mindenesetre szavai jól mutatják a Kinde költészetéről szóló kritikák kifogásait – nem egy közülük kivédhető lenne (ha ez a kritikus feladata), ha kontextusukban néznénk a költeményeket.

Az antológiák sorát zárva – Kinde Annamária már csak hiányával van jelen *Az ugyanaz a föld. Szatmári és partiumi költők antológiája* című válogatásban.¹⁸ (S bizonyos értelemben ezt is tekinthetjük jelzésértékűnek – ha Kinde költészetének egyik legfontosabb eleme a hiány, ennek a hiánynak a megragadása, mi más lehetne az életmű sorsa, mint hiányában felhívni magára a figyelmet.) A 2014-ben napvilágot látott kötetben „tíz fiatal és kevésbé fiatal mai költőt” mutatnak meg a szerkesztők. Nyilván egy antológiának mindig szembesülnie kell a válogatás ódiúmával, hiszen kimaradtak belőle olyanok is, akiknek feltétlenül ott lenne a helyük (mint például Zudor János). Kimaradt belőle Kinde Annamária is – lehet, a felkérés, a kötet kézírata már nem jutott el hozzá. Mint ahogy nem jutott el e táj szülőltjéhez, Borbély Szilárdhoz sem. S ha már főhajtás gyanánt Borbély Szilárd neve bekerül az előszó végére, talán jó lett volna, ha ez a főhajtás Kinde Annamária előtt is megtörtént volna. Mert mint Ágoston Vilmos írja már említett antológiájának bevezetőjében, „a mű értéke önmaga. Mindaz, ami a műben csak lehetőség, de megíratlan, hiányt kelt. Ennek a hiánynak az esztétikáját írja a kritika. A hiány esztétikájában nem az egyezményesen elfogadott esztétikumhoz viszonyítanak, hanem a megvalósulatlan lehetőségekhez, ahhoz, amivel kiegészíthető a mű, ami megszünteti ezt a hiányt. Az irodalmi mű így nem más paramétereiktől függ, hanem önnön lehetőségeitől.”¹⁹ Pótoljuk hát ezt a hiányt az egyes kötetek értelmezésével.

¹⁷ Balázs Imre József: *i. m.* 138–139.

¹⁸ Szerk. Antal Balázs, Kölcsey Társaság, Fehérgyarmat–Nyíregyháza. 2014.

¹⁹ Ágoston Vilmos: *Levél Kápéjének.* = Uő: *i. m.* 16.

Sandra May in the Snowfall. The Poetry of Annamária Kinde

Keywords: Hungarian poems, Romania, Transylvania, metaphor, Annamária Kinde, Oradea

It can be said that the critical response to the poetic work of Annamaria Kinde, a poet who lived in Oradea, publishing nine individual volumes of poetry in the past eighteen years, and died in January 2014, has not been overwhelming either in Hungary or Transylvania. Although some reviews of her works were published, most of these appeared in literary reviews with which she was in more regular contact (such are, for instance, the *Látó* of Marosvásárhely/Targu Mures, *Helikon* of Kolozsvár/Cluj, *Irodalmi Jelen* of Arad, or the review *Várad*, of which she was also an editor), and where she also published her works from time to time. Albeit rarely, her poetry has also been published in reviews from Hungary (*Hitel*, *Holmi*), but criticism of her work has almost exclusively been published in Hungarian literary forums of Transylvania. This perspective, tragical perhaps, reflecting on her entire lifework, has several points of reference. First, one must speak about the place of Annamária Kinde's poetry in contemporary Hungarian literature (from Hungary and from Transylvania), because the previous criticism has always only focused on the evaluation of her individual volumes, and failed to delineate the poetic, historical or genre traditions along which her poetry can be grasped and interpreted.